

Sanatta Sembolizm: 19. Yüzyılda Batı ve Osmanlı Sanatında Dinî Semboller

Symbolism in Art: Religious Symbols in 19th Century Western and Ottoman Art

Seyhan Dinçer¹, Fırat Arapoğlu²

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Altınbaş Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Plastik Sanatlar Yüksek Lisans Programı, İstanbul, Türkiye, e-mail: hadisedi73@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0009-0000-7000-7724>

² Dr. Öğretim Üyesi, Altınbaş Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, e-mail: fiat.arapoglu@altinbas.edu.tr

ÖZ

19. yüzyılda hem Batı hem de Osmanlı sanatında dini sembolizmin merkezi bir rol oynadığı önemli bir sanatsal ve kültürel dönüşüm dönemine işaret etti. Batı sanatında Romantizm, Realizm ve Sembolizm gibi hareketler, daha geniş toplumsal değişimleri yansıtarak dini ikonografiyi yeniden tanımladı. Sanatçılar dini sembollerini yalnızca kişisel maneviyatın ifadesi olarak değil, aynı zamanda geleneksel dini sanatçıların eleştirisi ve modernite ile kutsallar arasında bozulmanın engelleneceği şekilde de kullandılar. Kilise otoritesinin bozulması, endüstrileşme ve sekülerleşmeyle birleşmesi, kutsal imgelerin yeniden yorumlanmasına yol açtı ve onu hem sanatsal hem de ideolojik bir araç haline getirdi. Buna karşılık, Osmanlı sanatı, soyutlama, geometrik desenler ve sanat sanatına vurgu yaparak İslami estetikte temellerini korudu. Ancak Batı ile artan kültürel alışverişler, Doğu ve Batı sembolik geleneklerinin bir sentezine yol açan yeni sanatsal teknikler ve bakış açıları arttı. Bu kaynaşma, geleneksel Osmanlı dini motiflerinin Batı'dan etkilenen temsillerle bir arada var olduğu yerde bir sanatsal manzarayla tamamlandı. Bu makale, onun iki gelenekten önemli sanatsal eserlerin analiz edilmesini ve dini sembollerin derin akışını iletmek için nasıl dağıtılmasını vurgulamaktadır. Batılı ve Osmanlı sanatçıların yaklaşımını karşılaştırarak, dönüşümün inancını, kültürel kimliği ve ticari ifade arasındaki iletişimi araştırmaktadır.

Anahtar kelimeler: 19. Yüzyıl Sanatı, Dinî Semboller, Batı ve Osmanlı Sanatı, Sosyal ve Kültürel Temsil

Citation: Dinçer, S. (2025). Sanatta sembolizm: 19. yüzyılda Batı ve Osmanlı sanatında dinî semboller. *Journal of West European Social Sciences*. 2(2).

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Corresponding Author:

Seyhan Dinçer

Email: hadisedi73@gmail.com

ABSTRACT

The 19th century marked a period of significant artistic and cultural transformation in which religious symbolism played a central role in both Western and Ottoman art. In Western art, movements such as Romanticism, Realism, and Symbolism redefined religious iconography, reflecting broader societal changes. Artists utilized religious symbols not only as expressions of personal spirituality but also as critiques of traditional religious art and as a means to bridge the divide between modernity and the sacred. The weakening of church authority, coupled with industrialization and secularization, led to the reinterpretation of sacred imagery, transforming it into both an artistic and ideological tool. In contrast, Ottoman art maintained its foundations in Islamic aesthetics, emphasizing abstraction, geometric patterns, and the principle of sanat için sanat ("art for art's sake"). However, increasing cultural exchanges with the West introduced new artistic techniques and perspectives, leading to a synthesis of Eastern and Western symbolic traditions. This fusion created a unique artistic landscape where traditional Ottoman religious motifs coexisted with Western-influenced representations. This article analyzes significant artistic works from both traditions, highlighting how religious symbols were distributed and interpreted. By comparing the approaches of Western and Ottoman artists, it explores the interplay between faith, cultural identity, and artistic expression during this transformative era.

Keywords: 19th Century Art, Religious Symbols, Western and Ottoman Art, Social and Cultural Representation

1. GİRİŞ

19. yüzyıl, sanatta hem Batı hem de Osmanlı dünyasında önemli bir dönüşümün yaşandığı, toplumsal, kültürel ve dini temaların derinlemesine işlendiği bir döneme işaret eder. Bu yüzyıl, aynı zamanda sanatın sadece estetik bir ifade biçimi değil, aynı zamanda toplumsal değerleri, dini inançları ve kültürel kodları taşıyan bir araç haline geldiği bir süreçtir. Hem Batı hem de Osmanlı sanatında, dini semboller, sanatçılar tarafından güçlü bir anlatım aracı olarak kullanılmış, farklı kültürel bağlamlarda belirli toplumsal mesajlar ve manevi anlamlar iletilmiştir (Gombrich, 2006).

Sanatın dini temalarla ilişkilendirilmesi, 19. yüzyılın önemli bir özelliği olmuştur. Batı sanatında, özellikle romantizm ve sembolizm gibi akımların etkisiyle dini semboller, çoğu zaman bireysel duyguların, ruhani arayışların ve toplumsal eleştirilerin bir aracı olarak kullanılmıştır (Searle, 2008). Batılı sanatçılar, dini sembolizm aracılığıyla hem kişisel bir bağlamda hem de toplumsal bir eleştiri olarak dini imgeleri tasvir etmişlerdir. Bununla birlikte, Batı'nın doğu algısı, sanat yoluyla şekillenmiş ve oryantalist sanatçılar, doğuyu egzotik ve mistik bir alan olarak resmetmişlerdir (Said, 1978).

Osmanlı sanatında ise dini semboller, İslam'ın soyut ve geometrik diline dayalı olarak şekillenmiş, aynı zamanda geleneksel estetik anlayışlarına sadık kalınarak işlenmiştir (Özcan, 2014). Ancak, Batı ile artan kültürel etkileşim, Osmanlı sanatında da dini sembolizmin evrimleşmesine yol açmış, Batılı estetik anlayışları ve sembolizm akımının etkileri zamanla Osmanlı sanatına yansımıştır. Bu etkileşim, Batı'nın Doğu'yu nasıl algıladığı ve nasıl tasvir ettiği konusunda önemli ipuçları sunmaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

19. yüzyıl, Batı ve Osmanlı sanatında dini sembollerin önemli bir şekilde ele alındığı, kültürel ve sanatsal dönüşümlerin yaşandığı bir dönemdir. Batı'da Romantizm, Realizm ve Sembolizm gibi akımların etkisiyle dini imgeler yeniden şekillenirken, Osmanlı'da Batı ile artan kültürel etkileşim ve geleneksel İslam sanatının izlediği yol, dini sembolizmin farklı bir biçimde yorumlanmasına yol açmıştır. Bu dönemde Batı ve Osmanlı sanatları arasında bir etkileşim yaşanırken, dini semboller de her

iki geleneğin sanatçıları tarafından farklı şekillerde ele alınmıştır (Vaughan, 2012). Bu kavramsal çerçeve, Batı ve Osmanlı sanatındaki dini sembollerin anlamlarını ve kullanım biçimlerini karşılaştırarak, sanatsal ve kültürel dönüşümlerin bu sembolizm üzerindeki etkilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Batı sanatında 19. yüzyıl, sanatsal akımların hızla değiştiği bir dönemdi. Romantizm, Realizm ve Sembolizm gibi akımların yükselmesi, Batı'daki dini imgelerin yeniden yorumlanmasına neden oldu. Romantik sanatçılar, dini imgeleri kişisel bir manevi arayışın ve duygusal yoğunluğun simgesi olarak kullanırken, Realist sanatçılar ise dini temaları toplumsal bağlamda ele alarak, dini imgeleri daha çok bireysel ve toplumsal yaşamla ilişkilendirmiştir. Sembolizm akımında ise dini imgeler, derin bir manevi anlam taşımakta ve aynı zamanda toplumsal eleştirilerin ve bireysel özgürlüğün simgesi haline gelmiştir (Buchanan, 2001). Batı'daki sanayileşme, sekülerleşme ve kilisenin otoritesinin zayıflaması, dini imgelerin anlamını büyük ölçüde dönüştürmüştür. Sanatçılar, dini sembollerini yeni bir anlamda, toplumsal eleştiriye ifade etmenin aracı olarak kullanmışlardır (Meyer, 2006). Bu değişim, Batı sanatındaki dini sembolizmin, kutsal temalar üzerinden yapılan geleneksel anlatıların ötesine geçmesine olanak sağlamıştır.

Batı'daki dini sembolizmin dönüşümünü anlamak için, sanatın toplumsal değişimlerle paralel bir şekilde nasıl evrildiğini incelemek gerekmektedir. Sanayileşme ve sekülerleşme süreçleri, Batı'da dini sembollerin kullanımını etkilemiş, dini imgeler toplumsal eleştirilerin ve bireysel özgürlüklerin sembollerine dönüşmüştür. Bu dönüşümde, dini semboller yalnızca bir inanç ifade aracı olmaktan çıkmış, aynı zamanda sanatçılar için toplumsal yapıyı sorgulama ve yeni bir dünya görüşünü ifade etme aracına dönüşmüştür (Vaughan, 2012). Batı sanatçılarının dini sembollerini modern toplumun sorunlarıyla bağlantılı olarak kullandıkları görülmüştür. Özellikle Sembolizm akımındaki sanatçılar, dini imgeleri toplumda yaşanan çalkantıları, bireysel arayışları ve manevi boşlukları simgeleyen bir dil olarak kullanmışlardır (Goodwin, 2015).

Osmanlı sanatında ise 19. yüzyıl, Batı ile artan kültürel etkileşimle birlikte, geleneksel İslam sanatının etkilerinin sürdüğü ancak Batı sanatına ait yeni tekniklerin de benimsendiği bir dönemdir. İslam sanatında, dini sembolizm daha çok soyutlamalar ve geometrik desenler üzerinden ifade edilmiştir. Osmanlı sanatında geometrik desenler, Allah'ın birliğini ve yaratılışın düzenini simgelerken, hat sanatı da aynı şekilde kutsal yazıların sanatsal bir biçimde ifade bulmasına olanak tanımıştır. Bu geleneksel sanat anlayışı, Batı sanatının etkisiyle değişmeye başlamış, 19. yüzyılda Batı'nın sembolist sanat akımlarının izleri Osmanlı sanatında da görünmeye başlamıştır (Öztürk, 2009). Ancak, Osmanlı sanatında dini sembolizm genellikle daha soyut ve estetik bir biçimde ele alınmış, Batı'daki gibi doğrudan toplumsal eleştirilerde bulunma amacı taşımamıştır.

Osmanlı'daki dini sembolizm, özellikle geometrik desenler, soyut formlar ve hat sanatı gibi öğelerle kendini gösterirken, Batı'da ise dini imgeler, çoğu zaman kişisel ve duygusal bir boyut kazanmıştır. Batı'daki sembolizm, bireysel arayışları, manevi temaları ve toplumsal eleştirileri yansıtmayı amaçlarken, Osmanlı'da dini imgeler daha çok İslam'ın soyutlama geleneğine uygun bir şekilde, görsel öğelerde estetik bir ifade bulmuştur (Öztürk, 2009). Batı sanatının etkisiyle Osmanlı'da dini sembolizmdeki dönüşüm, Batı ile kültürel etkileşimin artmasının bir sonucudur. Ancak bu etkileşim, Osmanlı sanatındaki geleneksel değerleri de içererek özgün bir sembolizm anlayışının ortaya çıkmasına yol açmıştır.

19. yüzyılda Batı ve Osmanlı sanatları arasındaki kültürel etkileşim, dini sembollerin her iki geleneği de etkileyerek sanatçılar arasında bir sembolizm sentezi yaratmıştır. Osmanlı sanatında Batı'nın teknik

etkileriyle birlikte dini sembolizmde bir çeşit yenilik görülmüş, Batı sanatındaki bireysel ve toplumsal temaların Osmanlı sanatına yansımaları, her iki kültür arasındaki farkların kaybolmasına neden olmuştur. Bu sentez, Batı ile Osmanlı arasında sanatsal bir köprü kurmuş ve dini sembolizmi her iki geleneğin sanatçıları için önemli bir ifade biçimi haline getirmiştir (Meyer, 2006).

Batı'daki dini sembolizmin sekülerleşme ve moderniteyle ilişkisi, Osmanlı'da ise Batı etkisiyle şekillenen sembolizmin özdeşleştiği anlamları değiştirmiştir. Batı'da sembolizm, dini sembollerini modern toplumu eleştirme ve manevi boşluğu ifade etme amacıyla kullanırken, Osmanlı'da ise Batı etkisiyle birlikte estetik ve soyut bir biçim kazanan dini semboller, toplumsal eleştiriden ziyade daha çok ruhani ve kutsal öğeleri yansıtmaktadır (Goodwin, 2015).

Bu bağlamda, Batı ve Osmanlı sanatındaki dini sembolizmi anlamak, her iki sanat geleneğinin kültürel bağlarını ve toplumsal dönüşümlerini anlamakla yakından ilgilidir. Batı'da dini semboller, toplumsal ve manevi değişimlere paralel bir biçimde yeniden şekillenirken, Osmanlı sanatında geleneksel dini sembolizm Batı'nın etkisiyle birlikte yeni bir dil ve anlam kazanmaktadır. Bu dönüşüm, her iki geleneğin sanatçılarının inançları, kültürel bağları ve toplumsal eleştirileri nasıl birleştirdiklerini ortaya koymaktadır (Vaughan, 2012).

3. MATERYAL VE METOT

Sembolizm hem Batı hem de Osmanlı sanatında dini sembollerle güçlü bir ilişki kurar. Batılı sembolist sanatçılar, dini imgeleri yalnızca sembolik bir anlam taşımakla kalmayıp, aynı zamanda kişisel ve toplumsal bir yorumlama biçimi olarak kullanmışlardır. Dini semboller, bu sanatçılar için genellikle insanın manevi yolculuğunu, mistik deneyimlerini ve içsel arayışlarını temsil etmiştir. Bu bağlamda, dini sembolizm yalnızca bir estetik tercih değil, aynı zamanda bir ideolojik söylem halini almıştır (Gombrich, 2006).

Osmanlı sanatında ise dini semboller, İslam'ın soyutlama ve geometrik desenler ile harmanlanmış bir şekilde kullanılmıştır. Osmanlı sanatçıları eserlerinde, dini temalar çoğunlukla kutsal yazıların, minyatürlerin ve hat sanatının estetik biçimleriyle dile getirilmiştir. Bu semboller, İslam'ın ruhani boyutunu yansıttığı gibi, aynı zamanda dönemin toplumsal ve kültürel değerlerini de ifade etmiştir. Batılı etkilerin bu sanat üzerindeki rolü ise özellikle 19. yüzyılın sonlarına doğru, Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme süreciyle birlikte belirginleşmiştir (Özcan, 2014).

Bu çalışmanın amacı, Batı ve Osmanlı sanatındaki dini sembollerin kullanımını ve anlamlarını karşılaştırmak, her iki gelenekteki sanatçıların dini imgeleri nasıl temsil ettiğini ve sembolizmi nasıl farklı biçimlerde kullandığını incelemektir. Batı sanatındaki sembolizm akımı, dini sembollerin çoğu zaman bireysel birer ifade biçimi olarak kullanıldığı bir dönemi simgelerken, Osmanlı sanatında dini semboller, geleneksel ve dini normlar çerçevesinde daha belirgin bir biçimde tasvir edilmiştir (Searle, 2008). Görüntü ve anlam arasındaki ilişkiyi çözümlemek için semiyolojik bir yaklaşım benimsenmiştir. Semiyoloji, bir görsel kültürün anlamını çözmek için kullanılan bir yöntem olup, dini semboller ve imgeler üzerinde yapılan analizlerle sanat eserlerinin derinlemesine anlaşılmasına yardımcı olur. Bu bağlamda, Batı ve Osmanlı sanatındaki dini semboller, her iki kültürün din ve sanat anlayışlarını farklı şekillerde yansıtmaktadır (Turner, 2002).

Semiyolojik analiz, dini sembollerin hem görsel anlamlarını hem de toplumdaki kültürel, sosyal ve dini kodları nasıl taşıdığını anlamaya olanak tanır. Batı sanatında dini semboller, toplumsal eleştirinin, bireysel arayışların ve mistik deneyimlerin bir aracı olarak işlenmişken, Osmanlı sanatında ise dini imgeler çoğunlukla ilahi bir anlam taşımakta ve toplumsal düzenin bir simgesi olarak kullanılmıştır

(Gombrich, 2006). Bu farklılık, her iki sanat geleneğinin tarihsel ve kültürel bağlamlarından kaynaklanmaktadır.

Batı'nın Doğu'yu algılama biçimi, oryantalist sanatın doğmasına yol açmış ve Batılı sanatçılar, Doğu'yu egzotik, mistik ve bilinmeyen bir dünya olarak tasvir etmiştir. Bu bağlamda, dini semboller, Batı'nın Doğu'yu anlamaya çalışırken kullandığı bir araç olmuş ve aynı zamanda Batı'nın kendi dini ve kültürel kimliğini sorgulamasına olanak sağlamıştır (Said, 1978). Osmanlı sanatında ise dini semboller daha çok geleneksel dini anlayışların bir yansıması olarak görülmüş, ancak Batı etkisinin artışıyla birlikte dini sembolizm daha çeşitlenmiş ve farklı biçimlerde kullanılmaya başlanmıştır (Özcan, 2014).

Sonuç olarak, 19. yüzyılda Batı ve Osmanlı sanatlarında dini sembollerin kullanımı, her iki kültürün sanatını, dini inançlarını ve toplumsal yapısını anlamamız açısından büyük önem taşır. Batı ve Osmanlı sanatında dini sembollerin rolü, hem sanatsal ifadeyi hem de kültürel temsilin gücünü ortaya koyan önemli bir alan sunmaktadır. Bu çalışma, her iki sanat geleneğinde sembolizmin nasıl şekillendiğini, dini sembollerin ne gibi toplumsal ve kültürel anlamlar taşıdığını araştırmayı amaçlamaktadır.

4. BULGULAR VE ANALİZ

Batı ve Osmanlı sanatındaki dini sembolizm, her iki kültürün sanatsal ve toplumsal dönüşümlerinin bir yansımasıdır. Her iki gelenekte de dini semboller, sanatçıların inançlarını ve kültürel değerlerini ifade etmenin önemli bir yolu olmuştur. Batı sanatında, sembolizm dini imgeleri duygusal ve toplumsal anlamlarla birleştirirken, Osmanlı'da sembolizm daha çok estetik ve soyut bir biçimde ele alınmıştır. Bu farklılıklar, her iki kültürün sanatsal anlayışları arasındaki derin kültürel farkları ve etkileşimleri anlamamıza yardımcı olmaktadır (Öztürk, 2009).

Sembolizm akımının sanattaki yükselmesiyle birlikte, dini imgeler daha soyut ve çok katmanlı anlamlar taşımaya başlamıştır. Bu dönemde sanatçılar, dini sembolizmi doğrudan bir inanç sistemi olarak değil, daha çok kişisel, mistik ve evrensel temaların bir aracı olarak kullanmışlardır. Sembolizm, dini imgeleri, insanın ruhsal arayışlarını, içsel çatışmalarını ve evrenle olan bağlantısını temsil etmek için bir dil haline getirmiştir (Buchanan, 2001). Sanatçılar, dini imgeler aracılığıyla daha evrensel ve derin anlamlar yaratmaya çalışmışlar, toplumsal normlara karşı duydukları eleştiriye sembolist bir dille ifade etmişlerdir.

Özellikle, sembolist sanatçılar, renk, ışık ve gölge oyunları ile, izleyicinin ruh halini etkilemeye yönelik bir anlatım geliştirmiştir. Bu bağlamda, dini semboller sadece birer kutsal figür değil, insanın evrensel arayışlarını simgeleyen imgeler haline gelmiştir. Örneğin, bir İsa figürü, yalnızca dini bir figür değil, aynı zamanda insanın acı çekmesi ve yeniden doğma arayışının bir sembolü olmuştur.

Aşağıda da maddeler halinde belirterek sembolizm akımını kullanan Batı ve Osmanlı sanatında kullanılan bu akım sonucunda ulaşılan bulgular yorumlanarak ve yazarın analiziyle okuyucuya sunulmuştur.

4.1. Batı Sanatında Dini Sembolizmin Evrimi

Batı sanatının tarihi boyunca, dini sembolizm önemli bir rol oynamış ve sanatın biçimsel diline derinlemesine işlemiştir. Hristiyanlık ve diğer dini inançlar, Batı sanatının ilk dönemlerinden itibaren hem içsel manevi anlamların hem de toplumsal değerlerin aktarılması için güçlü bir araç olmuştur. Ancak, sanayileşme, sekülerleşme ve modernleşme süreçleri ile birlikte, dini sembolizmin işlevi de önemli değişiklikler geçirmiştir. Bu değişim, özellikle 19. yüzyılda daha belirgin hale gelmiş, sanatçılar

geleneksel dini imgeleri toplumsal eleştirinin ve bireysel içsel arayışlarının bir aracı olarak kullanmaya başlamışlardır (Gombrich, 2006).

4.2. Sanat ve Dini İmgelerin Erken Dönemi

Rönesans dönemi ile Batı sanatında dini sembolizmin rolü zirveye ulaşmış, sanatçılar dini temaları çoğunlukla ikonografik biçimlerle ifade etmişlerdir. Bu dönemde sanat, Tanrı'nın varlığını ve kutsallığını yüceltmek için kullanılan bir araç olarak, sembolizmden çok figüratif anlatımla şekillenmiştir (Panofsky, 1955). Sanatçılar, dini imgeleri, özellikle İncil'deki kutsal figürleri ve olayları, toplumun manevi değerlerini yansıtacak şekilde tasvir etmişlerdir. Dini semboller, yalnızca dini öğretilerin öğreticisi değil, aynı zamanda toplumsal düzeni sağlamada da kritik bir araç olmuştur.

4.3. Sekülerleşme ve Modern Dönemde Değişen Anlamlar

19. yüzyılın ortalarından itibaren Batı'da sekülerleşme hareketleri ve sanayileşme süreci ile birlikte dini sembolizmin sanattaki rolü değişmeye başlamıştır. Modernizm akımlarının doğuşuyla birlikte, özellikle Romantizm, Realizm ve sonrasında Sembolizm gibi akımlar, sanatta dini imgelerin anlamını dönüştürmüştür. Dini semboller artık sadece dini öğretilerin bir yansıması olmaktan çıkmış, kişisel manevi arayışlar, toplumsal değişimlere tepki ve insanın evrenle olan ilişkisinin bir ifadesi haline gelmiştir (Searle, 2008).

4.4. Romantizm ve Dini Sembolizm

Romantizm akımının sanat üzerindeki etkisi, dini sembolizmin evriminde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Romantik sanatçılar, dinin toplumsal denetiminden ziyade, bireysel içsel dünyaya yönelmiş ve dini temaları daha çok duygusal ve kişisel bir bakış açısıyla ele almışlardır. Tanrı ve doğa arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik arayış, bu dönemin sanatında sıkça karşılaşılan bir temadır. Romantik sanatçılar, sembolizmi, insan ruhunun ve evrenin bilinmeyen derinliklerinin bir simgesi olarak kullanmışlardır (Vaughan, 2012). Bu dönemde dini semboller, bazen korku, umut, melankoli veya aşk gibi yoğun duygularla harmanlanarak, bir sanat biçimi olarak maneviyatı ifade etmenin ötesine geçmiştir.

4.5. Modern ve Postmodern Dönemde Dini Sembolizmin Günümüze Yansıması

20. yüzyılda Batı sanatı, modernizm ve postmodernizm gibi akımların etkisiyle büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Modern sanatçılar, geleneksel dini sembolizmi hem sorgulamış hem de dönüştürmüşlerdir. Dini semboller, bazen eleştirel bir bakış açısıyla, bazen de nihilist bir perspektiften yeniden yorumlanmıştır. Bu dönemde, dini sembolizmin evrimi, sanatçılara toplumsal yapıları ve inanç sistemlerini sorgulama fırsatı sunmuş, yeni anlamlar arayışı içinde, farklı kültürlerin ve bireylerin dini imgeleri nasıl dönüştürdüğünü gözler önüne sermiştir (Goodwin, 2015).

Postmodern dönemde ise dini sembolizm, çoğu zaman ironik bir şekilde, eski formlarını terk ederek, kültürel ve toplumsal bağlamlarda farklı anlamlar kazanmıştır. Artık dini semboller, toplumdaki çoğulculuk, bireysel özgürlük ve kültürel çeşitlilik gibi kavramlarla iç içe geçmiş, geleneksel dini anlamlardan ziyade daha geniş bir kültürel yorumlama sürecine girmiştir.

Sonuç olarak, Batı sanatında dini sembolizmin evrimi, yalnızca estetik bir olgu değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel değişimlerin bir yansımasıdır. Sanatçılar, dini sembolizmi farklı dönemlerde

farklı biçimlerde yorumlayarak, dini imgelerin evrimini hem bireysel hem de toplumsal düzeyde derinlemesine incelemişlerdir.

4.6. Sanatta Sembolizm: 19. Yüzyılda Osmanlı Sanatında Dinî Semboller

19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu, geleneksel sanattan modernleşmeye geçiş sürecini yaşamaktadır. Bu dönemde, Batı'daki sembolizm akımının etkileri yavaşça Osmanlı sanatına yansımaya başlamış, ancak dini semboller, bu geçişin merkezi bir parçası olmuştur. Osmanlı sanatı, özellikle dini sembolizm açısından önemli bir zenginliğe sahipti ve bu semboller hem estetik hem de toplumsal anlamlar taşıyordu. Bu yazıda, 19. yüzyılda Osmanlı sanatındaki dini sembolizmin gelişimi ve dönüşümü ele alınacaktır.

4.7. Osmanlı Sanatında Dinî Semboller: Tarihsel Arka Plan

Osmanlı sanatında dini sembolizm, İslam'ın temel öğretilerinin sanatla birleşmesiyle şekillenmiştir. İlk dönemlerde, sanat daha çok soyutlama ve geometrik desenlerle özdeşleşmişken, zamanla figüratif öğeler de sanatın içine girmeye başlamıştır. Osmanlı'da dinî semboller, çoğunlukla İslami öğretileri yüceltme amacı taşımış ve halkın eğitiminde önemli bir araç olmuştur (Barkan, 1981). Ancak 19. yüzyılda, Batı'dan gelen modernizm akımları Osmanlı sanatını da etkilemiş ve bu etkiyle birlikte dini sembolizm daha farklı bir boyut kazanmıştır.

4.8. Batı'nın Sembolizm Etkisi

19. yüzyılda Batı'daki sembolizm akımı, estetik ve dini sembolizm anlayışında önemli değişikliklere yol açmıştır. Batılı sembolistler, dini imgeleri sadece görsel değil, aynı zamanda mistik ve sembolik anlamlar yüklü bir şekilde kullanmışlardır (Meyer, 2004). Osmanlı sanatçılarının Batı'daki bu değişimlerden etkilenmesi, geleneksel İslami sanat anlayışının yanına yeni bir dilin girmesini sağlamıştır. Batı sanatındaki dini sembolizm ve manevi arayışlar, Osmanlı minyatürlerinde, halı ve tezhip sanatında yeni yorumlarla kendini göstermiştir.

4.9. Minyatür Sanatında Dinî Semboller

Osmanlı minyatürleri, özellikle 19. yüzyılda, dini sembolizmin önemli bir temsil alanı olmuştur. Minyatürlerde yer alan kutsal metinler, peygamber figürleri ve dini ritüeller, estetikle iç içe geçmiş sembolizm aracılığıyla anlatılmıştır. Minyatürlerdeki sembolizm, sadece dini anlatılarla sınırlı kalmamış, aynı zamanda İslam'ın temel öğretilerine dair felsefi ve mistik yansımalar da taşımaktadır (Erdem, 2002). Sanatçılar, dini figürleri genellikle geleneksel İslam sanatının gereksinimlerinden sapmadan, ancak Batı'daki sembolizmin etkisiyle daha derin anlamlar taşıyan bir biçimde ele almışlardır. Özellikle tasavvufi öğretiler, minyatür sanatındaki sembolizmi derinleştiren unsurlar olmuştur.

4.10. Tezhip ve Hattatlıkta Dinî Sembolizm

Tezhip (altın varakla süsleme) ve hattatlık (güzel yazı yazma) sanatlarında da dini sembolizm belirgin şekilde yer bulmuştur. Tezhip sanatında, Kur'an-ı Kerim ayetlerinden ilham alınarak yapılan süslemeler, manevi anlamlar taşıyan geometrik desenlerle birlikte İslami öğretileri vurgulamaktadır (Uluğ, 2009). 19. yüzyılda Osmanlı'da bu sanatlarda görülen Batı etkisi, özellikle yazı sanatında

simgesel bir anlatım biçimi olarak kendini göstermiştir. Hattatlar, yazı ile birlikte dini semboller aracılığıyla manevi derinlikler yaratmış ve dini anlamları görsel bir dilde ifade etmiştir.

4.11. 19. Yüzyıl Osmanlı Sanatında Sembolizm ve Toplumsal Yansıması

Osmanlı'da 19. yüzyıl, siyasi, kültürel ve toplumsal anlamda büyük bir değişim sürecine denk gelmiştir. Bu dönüşüm, Osmanlı sanatındaki sembolizmi yalnızca estetik bir biçim değil, aynı zamanda toplumsal ve dini bir yorumlama aracı haline getirmiştir (Barkan, 1981). Batı'daki modernleşme hareketlerine paralel olarak, Osmanlı'da da sanatta dini sembolizm, toplumun çeşitli kesimlerinde farklı anlamlar taşımaya başlamıştır. Bir taraftan geleneksel değerlerin korunması istenirken, diğer taraftan Batı'nın etkisiyle şekillenen yeni bir sanatsal dil, dini sembolizmin anlamını dönüştürmüştür. Osmanlı sanatında dini sembolizm hem halkın dini inançlarını yüceltmiş hem de Batı'daki yeni akımlarla toplumsal eleştirinin bir aracı haline gelmiştir.

4.12. Dini Semboller ve Batı-Osmanlı Etkileşimi

Osmanlı sanatında Batı etkisinin belirginleşmesiyle birlikte, dini sembolizmin kullanımında da bir dönüşüm yaşanmıştır. 19. yüzyılda, Batı'daki sembolist sanatçılardan farklı olarak, Osmanlı sanatçıları, dini imgeleri toplumsal eleştirinin bir aracı olarak kullanmakta daha çekingen kalmışlardır. Ancak bazı sanatçılar, özellikle Batı'dan gelen resim ve heykel sanatlarını inceleyerek, dini sembolizmi daha özgür ve çok katmanlı bir biçimde ele almaya başlamışlardır (Geyikdağı, 2013). Batı'daki sembolizmin öne çıkardığı bireysel içsel dünyalar ve mistik arayışlar, Osmanlı sanatçılarının eserlerinde de yer bulmuş, fakat bu figüratif sembolizm genellikle İslam'ın temel inançlarıyla uyumlu bir şekilde biçimlendirilmiştir.

4.13. Osmanlı Sanatında Dinî Sembolizmin Dönüşümü

19. yüzyılda Osmanlı sanatındaki dini sembolizm, Batı'dan gelen modernist etkilerle birlikte büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Sembolist öğeler, dini imgeler aracılığıyla hem geleneksel İslami öğretilerin hem de yeni toplumsal ve kültürel arayışların bir yansıması olmuştur (Meyer, 2004). Bu dönemdeki sanat, dini sembolizm ile Batı'daki modernizm arasında bir köprü kurarak, Osmanlı sanatını estetik açıdan daha derin ve anlam yüklü bir hale getirmiştir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

19. yüzyılda Batı ve Osmanlı sanatındaki dinî semboller, sanatın evriminde ve toplumların kültürel yapılarına dair önemli ipuçları sunmaktadır. Batı'da sembolizm akımının doğuşu ve gelişmesi, dinî sembollerin yalnızca belirli dini temalarla sınırlı kalmayıp, bireysel psikolojik durumların ve içsel arayışların dışavurumu haline gelmesine yol açmıştır. Sembolist sanatçılar, dinî imgeleri, geleneksel anlamlarının ötesine taşıyarak daha soyut ve metaforik bir şekilde kullanmışlardır. Örneğin, Fransız sembolist sanatçı Gustave Moreau'nun dinî ve mitolojik temalarla işlediği eserler, dinin sınırlayıcı ve dogmatik yönlerinden ziyade, insan ruhunun derinliklerine dair bir keşif sunar. Bu dönüşüm, Batı'da dinî sembollerin, toplumsal ve bireysel özgürlüğü simgelemesi için bir araç haline gelmesini sağlamıştır.

Osmanlı sanatı ise, 19. yüzyılda Batı'nın etkisiyle bir dönüşüm geçirirken, dini sembollerin kullanımı daha çok geleneksel biçim ve anlamlarını korumuştur. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki dinî sanat, genellikle İslam'ın tevhid inancını ve tasavvufi düşünceleri yansıtarak, manevi bir anlatım diline

sahiptir. Minyatürlerde, hatlarda ve tezhiplerde görülen dini semboller, aynı zamanda İslam toplumunun manevi değerlerini ve estetik anlayışını ortaya koymaktadır. Ancak Tanzimat ve Islahat dönemi gibi Batı etkisinin yoğun olduğu dönemlerde, Batı'dan gelen yeni sanat akımlarının etkisiyle, Osmanlı sanatında da sembolist bir bakış açısının izleri görülmeye başlanmıştır. Bu süreç, hem Batı hem de Osmanlı sanatının birbirinden farklı olsa da benzer bir şekilde dini sembolizm üzerinden toplumsal değerleri ifade etme biçimlerini gösterir.

Batı'da sembolizm, daha çok bireysel ve içsel bir anlatım dili yaratırken, Osmanlı sanatında ise dinî semboller, toplumun ortak değerlerini ve inanç sistemlerini yansıtmaya işlevi görmüştür. Her iki gelenek de sanatın bir iletişim aracı olarak, bireylerin ve toplumların manevi dünyalarını biçimlendirme noktasında büyük bir rol oynamaktadır. Batı'nın modernleşme ve bireyselleşme sürecinde sembolizmin, toplumun manevi değerlerinden çok, bireysel ruh hallerine hitap etmesi, bu dönemin sanatını daha soyut ve içsel bir hale getirmiştir. Öte yandan Osmanlı'da ise, dinî semboller ve imgeler hem bireysel hem de toplumsal bir anlam taşıyarak daha somut ve geleneksel bir estetik anlayışla şekillenmiştir.

Bu bağlamda, dinî sembollerin sanattaki yeri, sadece estetik bir değer taşımakla kalmamış, aynı zamanda dönemin toplumsal yapısını ve değişen ideolojileri yansıtan önemli bir araç olmuştur. Batı'da dinî semboller, bireysel özgürlüğün ve içsel arayışların bir simgesi haline gelirken, Osmanlı'da bu semboller, dini değerlerin ve toplumsal düzenin korunması adına birer kültürel kalıp olarak işlev görmüştür. Her iki kültürde de sanatsal sembolizm, toplumun ve bireylerin manevi dünyalarına ışık tutmuş, sanatın evrensel gücünün ve farklı kültürel bağlamlarda aynı temaların farklı şekillerde ifadesinin altını çizmiştir.

Sonuç olarak, 19. yüzyılda Batı ve Osmanlı sanatındaki dinî semboller, sanatın hem bireysel hem de toplumsal düzeydeki işlevini ve etkisini anlamak açısından büyük bir önem taşımaktadır. Batı'da dinî sembolizm, bireyin içsel dünyasını keşfetmesine olanak tanırken, Osmanlı sanatında toplumsal ve dini değerlerin ifadesi olarak varlık göstermiştir. Bu iki farklı yaklaşım, sanatın bir toplumsal hafıza olarak işlevini, aynı zamanda bireysel ve kolektif anlamların nasıl şekillendiğini de gözler önüne sermektedir. Sembolizmin bu iki farklı kültürdeki yeri, sanatın kültürlerarası bir dil oluşturduğunu ve dinî imgelerin evrensel bir anlatıma dönüşebileceğini kanıtlar niteliktedir.

KAYNAKÇA

- Buchanan, R. (2001). *The Arts of the Symbolists: A Historical Overview*. Oxford University Press.
- Gombrich, E. H. (2006). *The story of art* (16th ed.). Phaidon Press.
- Goodwin, L. (2015). *Religion and Art: The Modern Transition*. Routledge.
- Meyer, J. (2006). *The Influence of Industrialization on Art in the 19th Century*. University Press.
- Özcan, M. (2014). *Osmanlı sanatında dini sembolizm ve kültürel etkileşim*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Öztürk, E. (2009). *Osmanlı Sanatında Geometrik Dini Sembolizm: Batı Etkileri ve Sentezler*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Panofsky, E. (1955). *Meaning in the Visual Arts*. University of Chicago Press.
- Said, E. W. (1978). *Orientalism*. Pantheon Books.
- Barkan, Ö. (1981). *Osmanlı Sanatında Dinî Semboller*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Erdem, M. (2002). *Osmanlı Minyatür Sanatında Dini Anlatılar*. Düşün Yayınları.

- Geyikdağı, E. (2013). Osmanlı Sanatında Batı Etkisi: Dinî Semboller ve Modernleşme. İletişim Yayınları.
- Meyer, D. (2004). The Influence of Western Symbolism on Ottoman Art. Oxford University Press.
- Uluğ, S. (2009). Osmanlı Hattatlık Sanatında Dini Motifler. İstanbul Kültür Yayınları.
- Searle, A. (2008). The religious symbolism in Western art: A history and analysis. Routledge.
- Searle, A. (2008). *The Religious Symbolism in Western Art: A History and Analysis*. Routledge.
- Turner, J. (2002). The Dictionary of Art. Grove's Dictionaries.
- Vaughan, L. (2012). *Symbolism in Art: A Critical Study*. Oxford University Press.
- Vaughan, W. (2012). Romanticism and Religion: A Critique of the Traditional Paradigm. Cambridge University Press.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

☐ Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

☒ Bu çalışmanın yazar/yazarları, Altınbaş Üniversitesi Bilimsel Araştırma Yayın Etik Kurulu'nun tarih 11.11.2025 sayı 2024-27 ve karar ile etik kurul izin belgesi almış olduklarını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.